

Streszczenie

**Szkolnictwo dla mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim
w latach 1945–1991**

Praca omawia tematykę niezbyt często reprezentowaną w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Kwestia szkolnictwa, mimo rosnącej liczby opracowań na temat mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim, nigdy nie była podejmowana w sposób całościowy, obejmujący jednocześnie wszystkie grupy narodowościowe, które posiadały placówki oświatowe z ojczystymi językami nauczania.

W oparciu o zróżnicowane źródła archiwalne, wspomnienia uczniów i nauczycieli, prasę narodowościową i literaturę przedmiotu, praca opisuje funkcjonowanie szkolnictwa dla dzieci mniejszości narodowych, które zamieszkiwały na Pomorzu Zachodnim po zakończeniu II wojny światowej. Placówki z ojczystymi językami nauczania lub punkty nauki tych języków posiadały na tym terenie społeczności: żydowska, ukraińska, niemiecka oraz młodzi uchodźcy z Grecji.

Praca została podzielona na pięć rozdziałów, z których pierwszy zawiera omówienie zróżnicowanej polityki władz państwowych wobec mniejszości narodowych w Polsce w latach 1945–1989. Część druga tego rozdziału omawia wynikającą z niej politykę oświatową wobec dzieci grup, które w tych latach otrzymały możliwość korzystania z nauki języków ojczystych w punktach organizowanych przy szkołach polskich lub w placówkach prowadzących nauczanie w tychże językach. Szkolnictwo dla mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim było kształtowane zgodnie z obowiązującą w poszczególnych okresach polityką państwa wobec określonych grup mniejszościowych, ale funkcjonowało jednocześnie w ramach polskiego systemu oświatowego i wraz z nim podlegało przemianom. Porównano zatem zakres i formy kształcenia wprowadzane w szkolnictwie dla poszczególnych narodowości w ramach zmieniającej się polityki państwa wobec tych społeczności i przemian w polskim systemie szkolnym.

Rozdział drugi przedstawia czynniki wpływające na funkcjonowanie szkolnictwa mniejszościowego na Pomorzu Zachodnim. Scharakteryzowano te zależne od centralnych władz oświatowych (programy nauczania, podręczniki i metody kształcenia i pozyskiwania nauczycieli), jak i te wynikające z postaw władz terenowych różnego szczebla wobec placówek mniejszościowych, które wpływały na tworzenie warunków materialnych szkół i zapewnianie im kadr nauczycielskich, ale także na stosunek ludności polskiej do tych szkół, ich uczniów i nauczycieli. Porównano stosunek władz politycznych i administracyjnych województwa

szczecińskiego i koszalińskiego, jak i niższych szczebli – powiatowych oraz gromadzkich i gminnych, które z założenia były realizatorami polityki władz centralnych, ale w praktyce wykazywały duże zróżnicowanie postaw wobec szkolnictwa mniejszościowego.

W rozdziale trzecim zostały opisane pierwsze lata funkcjonowania szkolnictwa mniejszościowego na terenach Pomorza Zachodniego (1945–1949). W części pierwszej omówiono działanie placówek tworzonych przez pozostających na terenie ówczesnego województwa szczecińskiego Niemców i przybywających od wiosny 1946 roku polskich Żydów. Szkolnictwo dla dzieci niemieckich działało z reguły w enklawach zajmowanych przez oddziały Armii Czerwonej, poza strukturami szkolnictwa polskiego. Społeczność żydowska, skupiona przede wszystkim w Szczecinie, także tworzyła własne szkoły różnego typu – religijne, placówki z wykładowym językiem hebrajskim, prowadzone przez organizacje syjonistyczne, a także szkoły podstawowe utworzone przez Wojewódzki Komitet Żydów w Polsce oraz szkoły zawodowe zorganizowane przez Towarzystwo Szerzenia Pracy Zawodowej i Rolnej wśród Żydów w Polsce (ORT). Funkcjonowały one na obrzeżach państwowego systemu oświatowego i były traktowane w zróżnicowany sposób przez władze szkolne. W części drugiej rozdziału zaprezentowane zostały początkowe lata działania placówek państwowych (1949–1955), przejmowanych od ich społecznych organizatorów lub nowo tworzonych przez polskie władze oświatowe. Opisane zostało funkcjonowanie szkoły żydowskiej, ponad osiemdziesięciu placówek niemieckich (działających głównie na obszarze województwa koszalińskiego), szkół działających na potrzeby dzieci greckich i macedońskich umieszczonych w 1951 roku w Państwowym Ośrodku Wychowawczym w Policach i nielicznych punktów nauki języka ukraińskiego tworzonych przy polskich szkołach podstawowych od 1952 roku.

Rozdział czwarty opisuje rozwój i upadek poszczególnych elementów szkolnictwa mniejszościowego na Pomorzu Zachodnim w latach 1955-1991. W podzielonym na dwie cezury czasowe (1955–1970 i 1971–1991) rozdziale zaprezentowane zostały przemiany w szkolnictwie niemieckim spowodowane przez zmiany polityczne w Polsce i opuszczanie kraju przez ludność niemiecką, gwałtowny rozkwit w drugiej połowie lat pięćdziesiątych szkolnictwa ukraińskiego (ponad pięćdziesiąt punktów nauki języka ojczystego, trzy szkoły z ukraińskim językiem wykładowym, filologia ukraińska w Studium Nauczycielskim) i postępujące kurczenie się jego zasięgu w kolejnych dekadach, mimo tworzenia szkół z ukraińskim językiem nauczania i zaangażowania w jego funkcjonowanie Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Prześladowano także ostatnie lata działania wydzielonych szkół dla apatrydów greckich oraz proces przekształcania ostatniej z nich w placówkę polską prowadzącą naukę

języka macedońskiego i greckiego, a także proces przemiany szkoły żydowskiej w „szkołę dla dzieci żydowskich” aż do jej ostatecznego zamknięcia po wydarzeniach Marca '68.

Ostatni rozdział został poświęcony specyficie placówek mniejszościowych – ukazaniu roli, jaką odgrywały w swoich środowiskach narodowościowych i stosunku do własnego szkolnictwa tychże środowisk. W tej części pracy starano się określić, na ile poszczególne typy szkół mniejszościowych realizowały swoje funkcje etniczne oraz wypełniały rolę ośrodków podtrzymywania tożsamości narodowej i kulturowej wśród uczniów. Podjęta została również próba porównania funkcjonowania tego typu szkolnictwa na Pomorzu Zachodnim i w innych województwach Polski zachodniej i północnej, przede wszystkim w, porównywalnym pod względem liczby rozlokowanych na swoim terenie grup mniejszościowych, województwie wrocławskim.

Pracy towarzyszą obszernie aneksy obejmujące listy nauczycieli szkół mniejszościowych, zestawienia szkół i punktów nauczania z podstawowymi danymi o latach działania, liczbie uczniów, poziomie organizacyjnym, kadrze nauczycielskiej i wskazujące źródła informacji pozwalające rozszerzyć zakres informacji.